

Antanas Smetona: Žurnalistų kalba (II), arba kas varo iš proto

2007.05.23 07:56

Paprastai žurnalisto įtaka kalbai reiškiasi dviem būdais: pavyzdžiu ir pozicija. Ne veltui sakoma: „Blogas pavyzdys užkrečia.“ Jei populiarus laidos vedėjas per nacionalinį kanalą vartoja „kad + bendratis“ arba „gaunasi“ ne savo reikšme, manau, nesunku atspėti, kad mokytojai kokiose nors Pliumpiškėse vargu ar pavyks koki Petriuką ar Onytę įtikinti, kad tai yra blogai. Todėl dažniausiai žurnalisto pavyzdys ir atsiduria kalbos prižiūrėtojų, mokytojų, žurnalistų kritikų akiratyje. Tačiau ne mažiau svarbus, bet kažkodėl dažnai pamirštas žurnalisto pozicijos klausimas – tai žurnalisto kalbėjimas apie kalbą, kalbos prižiūrėtojus, ugdytojus, tyrinėtojus, įvairių gandų apie juos skleidimas arba neigimas, savo požiūrio į visa tai reiškimas.

Jau seniai tapo mados (prasto skonio) dalyku netaisyklingai kalbant atsiprašinėti kalbininkų. Pavyzdžių ieškoti ilgai nereikėjo: „Pažinau ir pažįstu tokį (vieni jį vadina „vaikščiojančia enciklopedija“, kiti – „idėjų generatoriumi“), kurį aš vadinau ir tebevadinau išsipūtusiu kartoniniu čemodanu. Kai klausai jo pasakų, atrodo bachūras visažinis poliglotos (atsiprašau kalbininkų už „bachūrą“...).“ [Urbonas B., XX amžius, Nr. 71] Tas „atsiprašau kalbininkų“ lyg savotiškos kabutės. Atseit, suprantu, kad tai negerai, bet vis tiek kalbu netaisyklingai, nes ta „skurdi ir vargšė lietuvių kalba“ stokoja raiškos priemonių. Gali būti, kad stilius arba kalbama situacija to reikalauja. Prisimenate Žemaitę: *Mauči (atsiprašau kalbininkų), tuoj gauni į dantis (atsiprašau moterų ir vyrų lygių teisių gynėju)*. Nors kalbą darkančiam žurnalistui iš tiesų reikia gėdytis ir atsiprašinėti (čia ne tik *bachūras*, bet ir *čemodanas*). Pirmiausia reikėtų atsiprašyti klausytojų ir skaitytojų už per prievartą brukamą šlamštkalbę. Dar galima atsiprašyti savo artimųjų, savo mokytojų ir dėstytojų už daromą gėdą (kartais pamąstai: „Ir kodėl aš tam velniui pasirašiau įskaitą?“).

Bet kuo čia dėti kalbininkai? Tiria sau ramiai kalbą, gramatikas ir žodynus rašo. Kitas dar ir pasidžiaugia kalbos netolygumais – bus ką tirti, gal pavyks kokias naujas raidos tendencijas aptikti. Kaip gydytojui nėra blogų ligų, taip kalbininkui nėra blogų žodžių. Tiesa, gal kalbininkai dažniau pamoko taisyklingos kalbos. Bet juk mokančių kalbą ir galinčių pamokyti esama ir ne kalbininkų – argi maža išsilavinusių žmonių. Teko girdėti, kaip Arūnas Valinskas pamoko per savo laidas, Algis Ramanauskas kartais tai daro, kai nėra įsijautęs į savo personažus, šiaip išsilavinę žmonės dažnai piktinasi kalbos darkytojais ir juos pamoko. Gal dabar atsiprašinėkime Valinsko?

Dar vienas panašus nusišnekėjimas: „Alaus bambals pažasty, a tu turi raumenų? – kultinė tapusi Saulėno frazė varo iš proto gimtosios lietuvių kalbos puoselėtojus ir juokina radijo klausytojus“ [Dūdėnaitė V., Ekstra panelė]. Iš kur dabar šita žurnalistė žino, kad ši frazė mane varo iš proto? Veikia į pasiutimą gali įvaryti autorinė V. Dūdėnaitės mintis: ji mėgina įpiršti mintį, kad visi gimtosios kalbos puoselėtojai yra tokie buki, kad nesuvokia, jog kalba yra veikėjo charakterizavimo priemonė. Atseit, gimtosios kalbos puoselėtojai nežino, kad yra taip kalbančių visiškai neišsilavinusių

žmonių. Yra. Žinome. Na ir kas? Kalba čia tik kultūros ir išsilavinimo rodiklis. Tai gal iš proto tegu pradeda kraustyti Švietimo ir mokslo ministerija?

Eteryje esama daug bjauresnių iš proto varančių dalykų: bendrauja du Manheteno negrai, pro lietuvišką įgarsinimą girdėti originalas – kas antras žodis „fuck“, o lietuviškai laisvai liejas graži, skambi, taisyklinga šnektą. Kas tai? Pirma – nemokšiškas vertimas, antra – kūrėjo meninės tiesos iškraipymas. Lietuvių kalba neturi žemojo stiliaus? Nesąmonė. Žvilgtelėkite į Saulėno žodžius. Vertimas, žinoma, yra toliau nuo žurnalistikos, nors nemažai žurnalistų verčiasi ir vertimais. Tačiau užkabinau šį aspektą ne todėl. Pastebėjau, kad ir rašantys žurnalistai nuolat tokiu kalbos gražinimu užsiima – tik šiuo atveju iškreipia ne meninę, o gyvenimo tiesas. Turiu galvoje politikus, kurių kalba skurdi ir netaisyklinga. Suprantu, kad dalį žurnalistų politikas gali nusipirkti ir jie nudailins jo kalbas, bet juk visada turime oponuojančią pusę, kuri kabutėse turėtų stengtis pateikti tikrąjį politiko mykimą, stenėjimą, nerišlias sakinių nuotrupas – tai gal padėtų rinkėjams apsispręsti. Juk esama šalių, kur nemokantis kalbėti nebus išrinktas. Gal ir mes kada tokie tapsime – žurnalistai turėtų prie to prisidėti. Pagaliau, ar turime teisę redaguoti viešas politiko kalbas?

O štai interneto žurnalistas Audrius Radzevičius („Monologai tinkle“) pasiklysta tarp trijų pušų: „Kaip išversti *blogą* – elektroninį nesąmonių kampelį? – taip Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svetainės diskusijų skiltyje intrigą užmezga tūlas „Šiaip sau“. Padorių pasiūlymų nedaug, tačiau įdomiausi ne jie. Kalbininkai būtinai ką nors sugalvos, juk jau turime *doroklius*, *vaizduoklius*, *tinkinimus*, *naudes* ir dar bala žino kokius naujadarus, kurių be žodyno nesuprasi.“ Paradoksas – diskusijų tinklalapiuose paprastai klausiama tautos arba specialistų, o žurnalistui kažkodėl vaidenasi, kad kalbininkai kuria terminus. Keista, kad audringiausiai šiuo metu besiplėtojančių interneto technologijų temomis imasi rašyti nė nenuutuokiantis apie terminijos kūrimo abėcėlę. Terminus kuria dalykinę sritį išmanantis specialistas, o kalbininkas, redaktorius yra tik patarėjas, patvirtintojas, kad nepadaryta kokių darybos ar semantikos klaidų. Visi čia paminėti terminai arba gimė specialistų galvose, arba sukurti žurnalistų kaip anekdotai. Užuot arogantiškai šaipiusis iš kalbininkų, derėtų atsiversti žodyną ir pasitikslinti nemokšišką įvardžio *tūlas* vartoseną. Ir dar – iš kur tas žurnalistų keistas noras termino apibrėžtį suprasti iš pavadinimo, be žodyno. Ar ne per gerai apie save manote? Be žodyno greičiausiai nesuprasite nei *sinchrafazatrono*, nei *metatonijos*, nei *klatrino dangos*, nei *aldoketomutazės*, nei *aktyviosios pernašos*, nei *erdvėskyros*. Ir nieko, specialistai vartoja, o nespecialistai žodynus varto.

Savo kalbą žurnalistas turi nuolatos tobulinti, nuolat vartyti gramatikas ir žodynus, ypač prieš skelbdamas ar kritikuodamas kokias kalbos naujoves. Prieš kokius septynerius metus viename tiesioginiame rytiniame eteryje sporto žurnalistas leido sau emociškai papostringauti apie pakeistą *gegužės* kirčiavimą: atseit, dabar reikia kirčiuoti *gėgužė*. Niekada niekas tokio pakeitimo nedarė, o ir realioje vartosenoje tokio kirčiavimo iki šiol nebuvo pastebėta – žurnalistas tiesioginio eterio metu paprasčiausiai paleido antį. Tačiau šis įvykis labai akivaizdžiai parodė, kokia didelė žurnalistų atsakomybė ir įtaka kalbai. Būtent po tos anties turbūt jau šimtus kartų teko aiškinti, kad kirčiuojame tik *gegužė* ir kad niekas to kirčiavimo nekeitė. Beje, pastaraisiais metais iš tiesų užfiksuota nemažai kirčiavimo pakitimų. Atkreipkite dėmesį – „užfiksuota“, bet ne „kažkas pakeitė“. Tai reiškia, kad buvo nustatyta, jog kai kurie žodžiai kirčiuojami dvejopai, ir tai rekomenduota įtraukti į žodynus. Čia ne

pakeitimas, o oficialus leidimas standartinėje kalboje vartoti kelis kirčiavimo variantus. Ar tai ne palengvinimas vartotojui? Deja, neteko girdėti, kad žurnalistai tautai tai būtų išaiškinę.

Autorius yra Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanas

Šis tekstas yra [„Projekto Ž“ dalis](#)

Projekto rengėjai - [Lietuvos žurnalistikos centras](#)

Projekto rėmėjai - [Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas](#)

Šaltinis: [Balsas.lt](#)

Šis tekstas yra naujienų portalo "Balsas.lt" nuosavybė. Jį galima perpublikuoti bei cituoti kitose žiniasklaidos priemonėse nurodant šaltinį - [www.balsas.lt](#).

Smetona.VU